

محتوای کتب درسی آموزش عالی از نظر میزان آموزش بهداشت جنسی

پژوهشی

محسن فرمهینی فراهانی* *PhD*، مهدی ملکی^۱ *MA*

*گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
^۱گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران

چکیده

اهداف: بررسی آموزش بهداشت جنسی در محتوای کتب درسی آموزش عالی، می‌تواند زمینه‌ساز گسترش بسترهای آن در دیگر حوزه‌های آموزش جنسی باشد. هدف از پژوهش حاضر بررسی محتوای کتب درسی آموزش عالی از لحاظ میزان پرداختن به هر یک از ابعاد آموزش بهداشت جنسی بود. **روش‌ها:** کتاب‌های "دانش خانواده" و "آیین زندگی" در دوره کارشناسی با روش تحلیل محتوا بررسی شد. بررسی با استفاده از چک‌لیست تحلیل محتوا که دارای چهار مولفه اصلی زیستی- روان‌شناختی، دینی- اخلاقی، تربیتی- فرهنگی و اجتماعی- حقوقی و ۳۹ مولفه فرعی انجام شد. روایی و پایایی ابزار پژوهش با استفاده از نظرات صاحب‌نظران تایید شد. از آزمون مجذور کای به‌منظور بررسی تفاوت میان مقادیر مشاهده‌شده و مورد انتظار استفاده شد.

یافته‌ها: در کتاب "دانش خانواده"، مولفه‌های آگاهی در مورد شیوه‌ها و وسایل پیشگیری از بارداری، همسرگزینی، ازدواج و معیارهای آن، شیوه تثبیت و استحکام مودت در خانواده، کنترل جمعیت و نظام خانواده، همچنین در کتاب "آیین زندگی"، غریزه و میل جنسی، شیوه‌های تثبیت و استحکام مودت در خانواده، برقراری روابط سالم با دیگران دارای بیشترین فراوانی بودند. در هر دو کتاب محتوای تربیتی- فرهنگی کمتر از مقدار مورد انتظار و محتوای اجتماعی- حقوقی بیشتر از مقدار مورد انتظار بود.

نتیجه‌گیری: بیشترین تاکید کتاب "دانش خانواده" بر بُعد اجتماعی- حقوقی و در کتاب "آیین زندگی" بر بُعد دینی- اخلاقی آموزش بهداشت جنسی است. به‌طور کلی، در این دو کتاب، بُعد تربیتی- فرهنگی کمتر از مقدار مورد انتظار و بُعد اجتماعی- حقوقی بیشتر از مقدار مورد انتظار است. **کلیدواژه‌ها:** آموزش بهداشت جنسی، برنامه درسی، کتب درسی، تحلیل محتوا، آموزش عالی

Content of higher education textbooks from the viewpoint of sexual health education

Farmahini Farahani M.* *PhD*, Maleki M.¹ *MA*

*Department of Educational Sciences, Faculty of Human Sciences, Shahed University, Tehran, Iran

¹Department of Educational Sciences, Faculty of Human Sciences, Shahed University, Tehran, Iran

Abstract

Aims: The analysis of sexual health education in higher education textbooks can pave the way for its development in other fields. This study was carried out with the aim of investigating the content of higher education textbooks in terms of addressing the dimensions of sexual health.

Methods: The two textbooks of undergraduate course entitled "Family planning" and "Life customs" were studied through content analysis method. Investigation was done through a content analysis checklist containing four main bio-psychological, religious-moral, educational-cultural and social-legal components and 39 subcomponents, which its reliability and validity was approved by experts. Chi-square test was applied for investigating the difference between the expected and observed figures.

Results: The components of knowledge about contraceptive methods, choosing partner, marriage and its criteria, the methods of stabilization and supporting the relationship in family, population control had the highest frequency in the book "Family planning" and sexual instincts, the methods of stabilization and supporting the relationship in family and healthy interpersonal relationship were more frequent in the book of "Life customs". The educational-cultural content was discussed less than the expected level and the social-legal content was discussed more than the expected level in both of the studied books.

Conclusion: The most emphasis is on social-legal aspect of sexual health education in the "Family planning" book and the most emphasis is on religious-moral aspect in the book of "Life customs". Generally speaking, the educational-cultural content has been discussed less than expected and social-legal content has been discussed more than the expected level in both of the studied books.

Keywords: Sexual Health Education, Curriculum Content Analysis, Textbooks, Higher Education

مقدمه

امروزه نقش و اهمیت آموزش در تمامی ابعاد زندگی، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. پایه و اساس بسیاری انحرافات در دوران نوجوانی و جوانی، بر تربیت جنسی غلط یا ناکافی استوار است. آموزش بهداشت جنسی عبارت از آرایه هر نوع دانش و آگاهی عملی و نظری به شخصی است که به‌خاطر جنسیت خاص متناسب با سن و به اقتضای مرحله‌های رشدی خود، برای تامین سلامت روانی، جسمی و اجتماعی و رفع نیاز جنسی و تعالی خویشتن و بقای نسل، بدان نیازمند است [۱]. به عبارتی دیگر، بهداشت جنسی حالتی از آسایش و رفاه جسمانی احساسی روحی و اجتماعی در رابطه با امور جنسی است [۲].

بهداشت جنسی و تولید مثل، از مهم‌ترین اجزای مورد توجه در بیماری‌های مربوط به جوانان است. تضمین سلامت جنسی جوانان حایز حساسیت‌های اجتماعی و اقتصادی است. ایدز و دیگر بیماری‌های مقاربتی، سقط جنین غیراصولی و بارداری‌های ناخواسته همگی هزینه‌های اساسی را بر خانواده‌ها و جامعه تحمیل می‌کند و این درحالی است که این هزینه‌ها قابل پیشگیری و کاهش‌پذیر است. ارتقای سلامت جنسی جوانان، شامل پیش‌بینی تربیت جنسی در مدارس، یک راهبرد اساسی در جهت اهداف توسعه هزاره است، به‌خصوص "نیل به تساوی جنسیتی"، کاهش مرگ‌ومیر مادری" و "مبارزه با ایدز" [۲]. آموزش مسایل جنسی باید در بردارنده مواردی از نظام و فرآیند تولید مثل، آثار توارث، عملکرد بیوشیمیایی مربوط به جنس، تفاوت‌های آناتومی جنس‌ها، تغییرات روان‌شناختی، از کودکی تا بزرگسالی و آثار این تغییرات بر رفتار باشد. بنابراین، باید الگویی چندبُعدی شامل ابعاد زیست‌شناختی، روان‌شناختی، اخلاقی و فرهنگی برای آموزش مسایل جنسی در نظر گرفته شود تا رویکردی منسجم و همراه اطلاعات مناسب و کافی درباره مسایل جنسی فراهم آید [۳].

اهداف آموزش بهداشت جنسی به‌عنوان راهنمایی برای عمل شامل: کمک به افراد در دستیابی به نتایج مطلوب و مثبت (مانند عزت نفس، احترام به خود و دیگران، پاداش روابط انسانی، انتخاب آگاهانه تولید مثل و غیره) و همچنین اجتناب از پیامدهای منفی (مانند بیماری‌های مقاربتی، اجبار جنسی، بارداری ناخواسته و غیره) است [۴]. همچنین هدف تربیت جنسی در اسلام، رسیدن انسان به سعادت و نیکبختی در امور جنسی است که به انواعی چون: اهداف زیستی - جسمانی، روانی - عاطفی، تربیتی - اخلاقی، اجتماعی و معنوی دسته‌بندی شده است [۵].

در بسیاری از جوامع، جوانان با منابع اطلاعاتی و معیارهای متعددی سروکار دارند (برای مثال والدین، معلمان، رسانه‌ها و همسالان). لذا آنها با معیارهای متعدد و بعضاً متناقض در رابطه با جنسیت و روابط جنسی روبه‌رو می‌شوند. علاوه بر این، والدین غالباً میلی به شرکت در بخش‌های مربوط به مسایل جنسی به اتفاق فرزندان‌شان ندارند که این به‌خاطر هنجارهای فرهنگی، بی‌توجهی خودشان یا معذوریت‌شان است [۲]. میزان زیادی از دانش و آگاهی نوجوانان در زمینه مسایل

جنسی از طریق دوستان، وسایل ارتباط جمعی (فیلم، ماهواره، اینترنت، مجله و غیره) به‌دست می‌آید؛ در نتیجه اکثر اطلاعات جنسی که آنها جمع‌آوری می‌کنند ناکامل، نادرست و دارای نقطه ضعف‌های فرهنگی و اخلاقی بوده و کمک‌کننده نیست [۶]. از آنجاکه دانش و آگاهی نوجوانان در زمینه آموزش بهداشت جنسی به اندازه کافی نبوده و به عبارتی اندک است [۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱]؛ ضرورت تدوین محتوایی مناسب در کتب درسی برای آموزش بهداشت جنسی از جمله مواردی است که بر لزوم ایجاد آن تاکید شده است [۸، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵]. مشکلات جنسی، یکی از مسایل خانواده‌ها و آموزش‌دهندگان بوده که به‌منظور توجه بیش از پیش نسبت به آن می‌بایست با توجه به فرهنگ حاکم بر جامعه، آموزش مسایل جنسی را در کتاب‌های درسی وارد کنیم. محتوای تربیت جنسی باید براساس سن دختران و پسران بوده و از آنجاکه برنامه‌ریزی محتوای جنسی به‌عوامل مختلفی از جمله موقعیت‌های زیستی، جسمانی، روانی، اجتماعی، اقتصادی و جغرافیایی بستگی داشته، باید با توجه به این موقعیت‌های مختلف تغییراتی در محتوای تربیت جنسی ایجاد کرد [۱۶]. برنامه‌های آموزش بهداشت جنسی معمولاً حایز چندین هدف مشترک همچون: افزایش دانش و درک، توضیح و شفاف‌سازی احساسات، ارزش‌ها و نگرش‌ها، ایجاد یا تقویت مهارت‌ها، تقویت و حفظ رفتارهای جنسی کم‌خطر هستند. تربیت جنسی، بخشی از مسئولیت نظام آموزشی و اولیای امر سلامت است. علی‌رغم نیاز واضح و مفرط به تربیت جنسی موثر در مراکز آموزشی، این برنامه در اغلب کشورهای جهان هنوز به‌طور مناسب در دسترس نیست. دلایل زیادی برای این مساله وجود دارد. از جمله مقاومت قابل انتظار، توجه‌نبودن مسئولان آموزشی، فقدان آموزش لازم مربیان و در نتیجه فقدان اعتماد و مهارت‌های انجام کار، نسبت به انجام آن بی‌میل باشند. بررسی آموزش بهداشت جنسی در قالب ابعاد (زیستی - روان‌شناختی، دینی - اخلاقی، تربیتی - فرهنگی و اجتماعی - حقوقی) در محتوای کتب درسی آموزش عالی ضمن همه جانبه‌نگریستن به بحث آموزش بهداشت جنسی، در نوع خود الگویی جامع و کامل در این زمینه بوده که می‌تواند زمینه‌ساز گسترش بسترهای آن در دیگر حوزه‌های آموزش جنسی باشد.

هدف از پژوهش حاضر بررسی محتوای کتب درسی آموزش عالی از لحاظ میزان پرداختن به هر یک از ابعاد آموزش بهداشت جنسی (زیستی - روان‌شناختی، دینی - اخلاقی، تربیتی - فرهنگی و اجتماعی - حقوقی) بوده و پیرو این اهداف، سئوالات پژوهش به‌دنبال یافتن میزان انعکاس هر یک از این ابعاد در محتوای کتب درسی آموزش عالی است.

روش‌ها

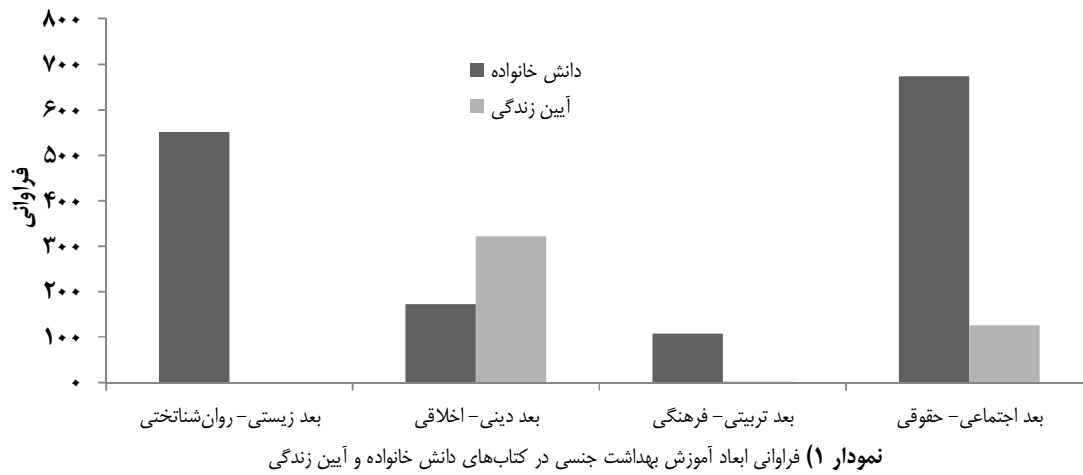
پس از بررسی مجموعه کتب درسی موجود در دوره کارشناسی و همچنین نظرخواهی از اساتید مربوطه، تنها کتبی که امکان پرداختن

محتوای کتب درسی آموزش عالی از نظر میزان آموزش بهداشت جنسی ۷۹ برنامه‌ریزی درسی و فلسفه تعلیم و تربیت و همچنین اساتیدی که این دروس را تدریس می‌کنند) به‌دست آمد و همچنین به‌منظور محاسبه پایایی از فرمول ویلیام اسکات استفاده شد که ضریب توافق صاحب‌نظران ۹۰٪ به‌دست آمد. از آنجا که واحد تحلیل محتوی "جمله" است، تمام جملات هر دو کتاب بررسی شد. از آزمون مجذور کای به‌منظور بررسی تفاوت میان مقادیر مشاهده‌شده و مورد انتظار استفاده شد.

به موضوع آموزش بهداشت جنسی را داشتند دو کتاب "دانش خانواده" و "آیین زندگی (اخلاق کاربردی)" بودند که با روش تحلیل محتوی مورد بررسی قرار گرفتند [۱۷، ۱۸].
بررسی با استفاده از چک‌لیست تحلیل محتوی که دارای ۴ مولفه اصلی (زیستی - روان‌شناختی، دینی - اخلاقی، تربیتی - فرهنگی و اجتماعی - حقوقی) و ۳۹ مولفه فرعی بود، انجام شد. روایی ابزار پژوهش با استفاده از نظرات صاحب‌نظران این حوزه (اساتید

جدول ۱) فراوانی هریک از گویه‌های آموزش بهداشت جنسی در کتاب‌های دانش خانواده و آیین زندگی

ابعاد	گویه	دانش خانواده	آیین زندگی
زیستی - روان‌شناختی	تبیین تغییرات و تحولات جسمی و روانی	۰	۰
	آگاهی در مورد روابط جنسی زن و مرد	۰	۰
	آگاهی زوجین از نیازهای روحی و روانی یکدیگر	۲۴	۰
	تمایلات و ابراز احساسات جنسی	۰	۰
	توانایی مقابله با هیجان‌ها و استرس‌ها	۰	۰
	تبیین خودارضایی و خطرهای آن	۰	۰
	ارایه مشاوره و خدمات بهداشتی در مورد بیماری‌ها و امراضی چون ایدز و غیره	۷۱	۰
	بلوغ و تحولات آن	۰	۰
	آگاهی در مورد فیزیولوژی سیستم تولید مثل و آمیزش جنسی	۰	۰
	آگاهی در مورد شیوه‌ها و وسایل پیشگیری از بارداری	۳۸۹	۰
دینی - اخلاقی	آگاهی در مورد ناهنجاری‌های جنسی (زنا، همجنس‌خواهی، نظربازی و غیره)	۳	۰
	آگاهی در مورد مراحل رشد و تحول جنسی	۰	۰
	سلامت و بهداشت جسمی و روانی	۶۵	۰
	همسرگزینی، ازدواج و معیارهای آن	۱۶۷	۷۱
	بیان عواقب سقط جنین و کفاره آن	۰	۰
	غریزه و میل جنسی	۰	۱۶۶
	کنترل و حفظ نگاه در جامعه	۰	۷
	نحوه گفتار زنان در جامعه	۰	۰
	خودنمایی و نحوه آرایش	۰	۰
	آموزش وظایف شرعی و بهداشتی	۰	۰
تربیتی - فرهنگی	گناهان کبیره در ارتباط با امور جنسی	۰	۰
	فضایل اخلاقی در ارتباط با امور جنسی	۵	۷۷
	آموزش‌های جنسی قبل، حین و بعد از ازدواج	۱۱	۰
	فضای مجازی و آسیب‌های جنسی (اینترنت)	۰	۰
	ماهواره و آسیب‌شناسی آن	۰	۰
	حدود شرعی روابط دختر و پسر (حفظ حرمت‌ها)	۰	۰
	شیوه‌های تثبیت و استحکام مودت در خانواده	۹۶	۳
	ضرورت پابندی به ویژگی‌های فطری زن و مرد بودن	۰	۰
	پرورش هویت جنسی مطلوب، سالم‌سازی روابط جنسی و پیشگیری از انحرافات جنسی	۰	۰
	چگونگی برخورد با فشار کشش جنسی مخالف	۰	۰
توانایی تصمیم‌گیری در باب مسایل جنسی	۰	۰	
اجتماعی - حقوقی	تبیین نقش و مسئولیت هریک از زن و شوهر نسبت به یکدیگر	۲	۰
	نظام خانواده	۲۲۰	۰
	پذیرش تفاوت‌ها	۰	۰
	تلقی هر دو جنس نسبت به یکدیگر	۰	۰
	طلاق و آثار اجتماعی و حقوقی آن	۰	۰
	کنترل جمعیت	۴۴۲	۰
	برقراری روابط سالم با دیگران (روابط بین فردی)	۱۰	۱۲۶
	حدود ارتباط با جنس مخالف	۰	۰

جدول ۲) فراوانی مطلق و نسبی ابعاد آموزش بهداشت جنسی در کتاب‌های دانش خانواده و آیین زندگی

کتاب- ابعاد ↓	دانش خانواده				آیین زندگی			
	مشاهده شده		مورد انتظار		مشاهده شده		مورد انتظار	
	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق	نسبی	مطلق
زیستی- روان شناختی	۵۵۲	۳۶/۷	۰	۰	۱۷۵/۸	۲۵	۳۷۶/۳	۱۱۲/۵
دینی- اخلاقی	۱۷۲	۱۱/۴	۳۲۱	-۲۰۴/۳	۲۵	۳۷۶/۳	۱۱۲/۵	۲۵
تربیتی- فرهنگی	۱۰۷	۷/۱	۳	-۲۶۹/۳	۲۵	۳۷۶/۳	۱۱۲/۵	۲۵
اجتماعی- حقوقی	۶۷۴	۴۴/۸	۱۲۶	۲۹۷/۸	۲۵	۳۷۶/۳	۱۱۲/۵	۲۵
مجموع	۱۵۰۵		۴۵۰					
مجذور کای	۶۲۱/۴۸**		۳۴۲/۸۴**					

df=۳, p≤۰/۰۱**

نتایج

به‌طور کلی محتوای کتاب "دانش خانواده" ۳۴/۹۵٪ و کتاب "آیین زندگی" ۵/۸۵٪ به ابعاد آموزش بهداشت جنسی پرداخته بود (جدول ۱ و نمودار ۱).

بین مقادیر مشاهده شده و مورد انتظار در هر دو کتاب تفاوت معنی‌دار مشاهده شد. در کتاب "دانش خانواده"، ابعاد زیستی- روان‌شناختی و اجتماعی- حقوقی بیشتر از مقدار مورد انتظار و همچنین ابعاد دینی- اخلاقی و تربیتی- فرهنگی کمتر از میزان مورد انتظار بود. در کتاب "آیین زندگی" ابعاد زیستی- روانی و تربیتی- فرهنگی کمتر و ابعاد دینی- اخلاقی و اجتماعی- حقوقی بیشتر از مقادیر مورد انتظار بود (جدول ۲).

بحث

یافته‌ها نشان می‌دهد که کتب مذکور در واقع به بسیاری از مولفه‌ها در هر یک از ابعاد چهارگانه نپرداخته‌اند. به‌طوری‌که در بُعد زیستی- روان‌شناختی در هر دو کتاب، جز در بعضی موارد محدود (شیوه‌ها و وسایل پیشگیری از بارداری و ارائه خدمات بهداشتی و غیره) به

مولفه‌ها و موضوعاتی چون تبیین تغییرات و تحولات جسمی و روانی و روابط جنسی زن و مرد و تمایلات و ابزار احساسات جنسی و مقابله با هیجانات و فیزیولوژی سیستم تولید مثل که از جمله موضوعات مهم در بحث آموزش بهداشت جنسی در زندگی معاصر هستند، پرداخته نشده است. در بُعد دینی- اخلاقی، محتوای کتب مذکور از تشریح و بحث در موضوعاتی چون کنترل و حفظ نگاه و نحوه گفتار زنان در جامعه و خودنمایی و آرایش و ذکر گناهان کبیره در ارتباط با امور جنسی غفلت ورزیده است. در بُعد تربیتی- فرهنگی، جای دارد. مسئولان تهیه و تدوین کتب درسی آموزش عالی، در زمینه تهیه و تدوین محتوای مناسب برای آموزش بهداشت جنسی به موضوعات و مواردی چون فضای مجازی، ماهواره و آسیب‌های جنسی که گریبانگیر جوانان بوده و همچنین حدود شرعی روابط بین دختر و پسر و سالم‌سازی این روابط و غیره نیز توجه جدی داشته باشند.

بالاخره در بُعد اجتماعی- حقوقی، ضرورت دارد که در تدوین محتوای مناسب برای آموزش بهداشت جنسی به‌مواردی از جمله نقش و مسئولیت هر یک از زن و شوهر نسبت به هم و پذیرش تفاوت‌ها و تلقی هر دو جنس نسبت به یکدیگر نیز توجه شود. بررسی آموزش بهداشت جنسی در زمینه تحلیل محتوای موجود و در

محتوای کتب درسی آموزش عالی از نظر میزان آموزش بهداشت جنسی ۸۱ جامعه، فرهنگ، سن و تجربه جنسی فراگیران در تضاد نباشد؛ ۵- به کارگیری افراد مختلف متخصص در زمینه مسایل جنسی انسانی، علوم تربیتی و روان‌شناسی، بهداشت جنسی و رفتار جنسی جوانان، در تدوین برنامه جنسی و محتوای مناسب ضروری است؛ ۶- انتخاب اعضای هیات علمی کار کشته و مربیان با انگیزه برای اجرای برنامه آموزشی برای تربیت جنسی در دانشگاه‌ها ضروری است؛ ۷- فراهم کردن آموزش‌های با کیفیت برای مدرسین این دوره‌ها از طریق آموزش ضمن خدمت ضروری است تا مدرسین آگاهی‌ها و دامنه اطلاعات جنسی خود را افزایش دهند و نحوه مناسب ارائه محتوای جنسی را بیابند؛ و ۸- با توجه به حساسیت آموزش‌های جنسی لازم است مدیریت و نظارت مداوم بر این برنامه صورت گیرد تا از احتمال گذر از حد مطلوب فراهم نشود و احیاناً مطالب آموزش بهداشت جنسی بی‌حد و حصر و افراطی ارائه نشود.

نتیجه‌گیری

بیشترین تاکید کتاب "دانش خانواده" بر بُعد اجتماعی- حقوقی و در کتاب "آیین زندگی" بر بُعد دینی- اخلاقی آموزش بهداشت جنسی است. به‌طور کلی، در این دو کتاب، بُعد تربیتی- فرهنگی کمتر از مقدار مورد انتظار و بُعد اجتماعی- حقوقی بیشتر از مقدار مورد انتظار است.

منابع

- 1- Esmaeili A. Young, motivated and sexual behavior. Tehran: Leghae Noor Publication; 2002. [Persian]
- 2- Unesco. International guidelines on sexuality education: An evidence informed approach to effective sex, relationships and HIV/STI education. France: Unesco; 2009.
- 3- Moglia R. Sexuality education in higher education in the visa: Analysis and implication. Sexual Marital Ther. 1994;9(2):181-91.
- 4- Public Health Agency of Canada. Canadian guidelines for sexual health education. Canada: Public Health Agency; 2003.
- 5- Davaei M, Banisani P. Sex education in Islam. Tehran; Second Congress of Family Health and Sexual Problems, 2005. [Persian]
- 6- Whaley IF, Wong D. Nursing care of infants and children. Baltimore: Times Mirror Company; 1995.
- 7- Torabi AK. History of religion. Tehran: Eghbal Publication; 1973. [Persian]
- 8- Farmahini M. Appropriate content of sex education in secondary school textbooks. Tehran: University of Shahed; 2004. [Persian]
- 9- Sobhaninejad M. Style analysis of family sex education in Tehran based on the pattern. Krekler. 2007;6(21):27-48.
- 10- FroziAzizadeh M, Mohamadalizadeh S. Kerman parents' attitudes towards sexual health education in 2003. Yazd Univ Med Sci J. 2007;15(2):93-9. [Persian]
- 11- Jafari M, Adib Y, FathiAzar E. Course of population and family planning knowledge and attitudes in female students of Tabriz university. Iran J Med Educ. 2009;9(2):105-14.
- 12- Farmahini Farahani M. Sex education with emphasis on the role of schools. Teach Dev J. 2003;176:55-95.

دسترس دانشجویان نشان داده است که محتوای حاضر نتوانسته است به‌طور کلی هر چهار بُعد آموزش بهداشت جنسی را پوشش دهد، به‌طوری‌که تمرکز محتوای کتاب "تنظیم خانواده" بر بُعد اجتماعی- حقوقی بوده، آن هم به این دلیل که حدود یک سوم حجم کتاب به این بُعد اختصاص یافته است. حتی به بُعد زیستی- روان‌شناختی در این کتاب به‌طور مطلوبی پرداخته نشده است. به‌طوری‌که محتوای این قسمت به مولفه‌هایی چون: آگاهی درمورد شیوه‌ها و وسایل پیشگیری از بارداری، ارائه مشاوره و خدمات بهداشتی درمورد بیماری‌ها و امراضی چون ایدز و غیره و سلامت و بهداشت جسمی و روانی بیشتر تاکید کرده است و این درحالی است که مولفه‌هایی همچون آگاهی درمورد روابط جنسی زن و مرد، تمایلات و ابراز احساسات جنسی و آگاهی درمورد فیزیولوژی سیستم تولید مثل و آمیزش جنسی و غیره، نیاز به توجهی جدی‌تری دارند. همچنین کتاب "آیین زندگی" به‌جز فصل ششم آن، با عنوان اخلاق جنسی (شهوته‌پرستی و شهوته‌رانی، ازدواج و فضایل اخلاقی مربوط به امور جنسی) در دیگر بخش‌های آن به‌صورت پراکنده و جزئی به بحث آموزش بهداشت جنسی پرداخته است.

درمجموع، بررسی‌ها نشان می‌دهد که تاکنون توجهی آگاهانه و هدفمند در پرداختن به مقوله آموزش بهداشت جنسی در محتوای کتاب‌های درسی دوره آموزش عالی وجود نداشته است و عمده بررسی‌های موجود در این زمینه به بررسی محتوای کتب درسی در مقاطع تحصیلی در دوره‌های ابتدایی، راهنمایی و متوسطه [۱۴، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳]؛ در ارتباط با دانش‌آموزان و مدارس [۸، ۱۲، ۱۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸]؛ دانشجویان [۱۱، ۲۹، ۳۰، ۳۱] و معلمان [۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵] صورت گرفته است. قابل ذکر است که در ایران در زمینه آموزش بهداشت جنسی، مدلی باعنوان IMB ارائه شده است که کاربرد آن در ارتقای رفتارهای سالم جنسی و باروری، پیشگیری از مشکلات جنسی و بیماری‌های مربوطه موثر و به‌عنوان راهنمای عملی برای افراد برای اتخاذ رفتارهای سالم مذکور تلقی می‌شود. این مدل دارای سه مولفه اطلاعات، انگیزش و مهارت‌های فردی است [۳۶]. همچنین مدلی مبتنی بر جایگاه قرآن و حدیث در زمینه طراحی برنامه درسی آموزش سلامت جنسی ایجاد شده است [۳۷].

در انتها پیشنهاد می‌شود که ۱- بازنگری و طراحی کتاب‌های درسی متناسب با نیازهای جدید و تغییرات اجتماعی معاصر، از ضرورت‌هایی است که باید در زمینه بازنگری محتوای آموزش بهداشت جنسی به‌صورت علمی و هدفمند به آن توجه جدی صورت گیرد؛ ۲- نیاز به یک محیط حمایت‌کننده در زمینه تربیت جنسی در دانشگاه‌ها، با توجه به طبیعت و ذات حساس و جنجالی برنامه‌های آموزشی امور جنسی کاملاً محسوس است؛ ۳- برنامه‌های تربیت جنسی (از جمله محتوای) باید بازنگری‌ها و تایید اداری شوند و نیز به‌وسیله اعضای هیات علمی متخصص در این زمینه اعتبارسنجی شوند؛ ۴- سرفصل‌های مناسب برای تربیت جنسی در دانشگاه‌ها برای حداکثر تاثیرگذاری، باید با

2007. [Persian]
- 27- Jokar B, Nasrollahpoor KH. The place of sex education in schools. Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 28- Zohrevand R. Realization of gender-sensitive education in educational planning, public education. J Educ. 2006;87:147-74.
- 29- Rostami M. Survey students about how to raise awareness on youth sexual Azad university of Kermanshah. Tehran; Second Congress of Family Health and Sexual Problems, 2005. [Persian]
- 30- Aghamohamadianshaerbafe HR, Nimrouzi F. Sexual characteristics of Mashhad university. Tehran; Second Congress of Family Health and Sexual Problems, 2005. [Persian]
- 31- Homaei R, Sobhaninejad M, Karimpoor N. Investigate the sources of sexual information, Isfahan university in academic year 2004-2005. Tehran; Second Congress of Family Health and Sexual Problems, 2005. [Persian]
- 32- Pooraboli B. Review of teachers' attitudes towards sex education in Kerman and their views about sex education needs of adolescents. Tehran; Second Congress of Family Health and Sexual Problems, 2005. [Persian]
- 33- Jalaliarya K. Time and method of sex education from parents and teachers view Gorgan. Tehran; Second Congress of Family Health and Sexual Problems, 2005. [Persian]
- 34- Esmaeili K. Evaluation of teachers of Ahwaz views about sex education to adolescents in 2005. Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 35- Amiraianzadeh M, Sahami S. Knowledge of sex education teachers in Shiraz in 2007. Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 36- Anoshe M. Introduced a model of sexual health education (IMB). Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 37- Mohamadi M, Amiraianzade M. Sexual health education curriculum design: Presentation model is based on the Quran and hadith. Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 13- Motaghifar Gh. Sexual health education in schools. J Islamic Educ. 2004;8:131-64. [Persian]
- 14- Mahram B, Nabizadeyeshahri B. Survey of content of textbooks and high school guidance courses of sex education. Tehran; Third Congress of the Control of Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 15- Faghihi A. Sexual health education to children from an Islamic perspective and psychological studies. J Islamic Educ. 2008;3(7):51-80.
- 16- Farmahini Farahani M. Human and sexual health, sexual education. Tehran: Alborz Publication; 2007. [Persian]
- 17- Mahmudian H. Family planning. Tehran: Samt Publication; 2009. [Persian]
- 18- Sharifi A. Ways of living (Applied ethics). Qom: Qom Publication; 2011. [Persian]
- 19- Hejazi E. Broadcasting reform at primary school books: Way toward achieving equal opportunity. J Educ. 2008;87:121-45.
- 20- Afshani SA, Asgari Nadushan A, Najafabadi S. Reproduction of gender roles in the Persian book of elementary. Women Res. 2009;7(1):87-107.
- 21- Mojtahedi M. Review of gender beliefs in primary content textbooks. Tehran; National Conference on Engineering Education Reform, 2011. [Persian]
- 22- Sedaghat S, Zahed Z. Images of gender roles in primary school textbooks. Farzane J. 1995;2(5):4-9. [Persian]
- 23- Shekhavandi D. Gender identity reflected in the books of primary education, social education and education. J Educ. 2006;87:117-20.
- 24- Farmahinifar M. Check the appropriate content for sexuality education in schools from the perspective of parents and teachers and students. Tehran: Islamic Institute of Education; 2004. [Persian]
- 25- Amiraianzade M, Mohamadi M, Amiraianzade M. The place of sex education and training in schools and higher education institutions. Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health, 2007. [Persian]
- 26- Farmahinifar M. The place of sex education in schools. Tehran; Third Congress of the Family and Sexual Health,